

С.Г. Половка ¹, О.Д. Лаврик ¹, О. А. Половка ¹, С.М. Довбиш ²

¹ Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини, м. Умань

² Інститут геологічних наук НАН України, м. Київ

ВИДАТНИЙ ДОСЛІДНИК МОРІВ ТА ОКЕАНІВ — ГЕВОРК'ЯН ВОЛОДИМИР ХРИСТОФОРОВИЧ (до 85-річчя з дня народження)

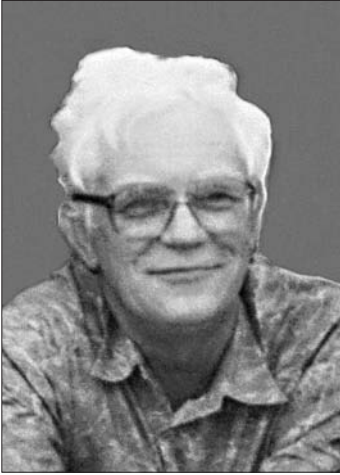
В статті висвітлено основні віхи життя та наукові здобутки українського дослідника в галузі геології океанів і морів доктора геолого-мінералогічних наук, професора В.Х. Геворк'яна.

***Ключові слова:** історія морських досліджень, наукові напрями, геологія морів та океанів.*

Володимир Христофорович Геворк'ян — відомий вчений, літолог, морський геолог та геоеколог, доктор геолого-мінералогічних наук, професор, завідуючий відділом літології Інституту геологічних наук (ІГН) НАН України, учень Н.М. Баранової [11].

В.Х. Геворк'ян один із організаторів морських геологічних досліджень, що стрімко розвивалися за часів СРСР у системі АН УРСР, Міносвіти УРСР та Мінгео УРСР. Основні віхи життя Володимира Христофоровича тісно пов'язані з науковими морськими дослідженнями, які істотно вплинули на становлення вченого та розвиток досліджень у галузі геології океанів і морів в ІГН АН УРСР (НАН України).

Володимир Христофорович Геворк'ян народився 17 березня 1933 року в м. Мінськ у родині службовців. З 1951 по 1956 роки навчався на гірничому факультеті Київського політехнічного інституту, який закінчив із відзнакою та отримав спеціальність — інженер-геолог. Свій трудовий шлях у геології В.Х. Геворк'ян розпочав у м. Волноваха Донецької області в Приазовській експедиції Мінгео СРСР. Захоплення науковими дослідженнями розпочалися, коли Володимир Христофорович перейшов працювати до ІГН АН УРСР у 1958 році, де і пропрацював близько 59 років. У цій академічній науково-дослідній установі він гартувався як фахівець вищої кваліфікації, пройшовши всі шаблі становлення від інженера, молодшого наукового співробітника, старшого на-

В.Х. ГЕВОРК'ЯН

укового співробітника, завідуючого лабораторією, Вченого секретаря ІГН АН УРСР до завідуючого відділом цього інституту [10, 11].

З перших днів роботи в ІГН АН УРСР Володимир Христофорович показав себе як грамотний фахівець, який здатний вирішувати поставлені перед ним наукові завдання. Початок роботи на науково-дослідній ниві В. Х. Геворк'яна припадає на кінець 50-х років ХХ ст. Коли в ІГН АН УРСР відбулась реорганізація та було створено відділ літології і корисних копалин (1960 р.), Володимир Христофорович очолив лабораторію морських підводних геологічних досліджень [1, 3, 10, 11]. Призначення на цю посаду і визначило весь подальший життєвий та науковий шлях майбутнього дослідника дна акваторії Світового океану. Згодом

В.Х. Геворк'ян отримує вчене звання «старший науковий співробітник» за фахом «петрографія, літологія, мінералогія» (1966 р.). В 1985 р. Володимир Христофорович захистив докторську дисертацію, а в 1992 р. отримав звання «професор» за спеціальністю 04.00.21 — «літологія».

Коло наукових інтересів Володимира Христофоровича Геворк'яна досить широке: літогенез, геохімія і мінералогія осадових утворень, генезис рудних родовищ і накопичення вуглеводневої сировини, палеогеографія, літостратиграфія, геоекологія, седиментологічні розробки на основі аналізу балансу речовини в океані, а також кругообіг глибинних вуглеводнів і мінералізованих флюїдів тощо.

Професор В.Х. Геворк'ян є відомим морським геологом, літологом, багатогранним дослідником геосфери, його теоретичні та прикладні напрацювання, які вилилися в заснування власних наукових напрямів вивчення геології океанів і морів [3]. Ним створено новий напрям у літології, який полягає у вивченні ролі накладених процесів у літогенезі, їх значенні в формуванні рудних скупчень рідких і радіоактивних металів, бокситів, фосфатної сировини, цеолітів, формуванні покладів газогідратів та іншої вуглеводневої сировини. Розвиток гіпотези аседиментаційної трансформації осадової речовини дозволив із нових позицій дати оцінку процесу сучасного седиментогенезу, а також на новій теоретичній базі підійти до оцінки перспектив осадових товщ на рудні, нерудні та горючі корисні копалини, переосмислити теоретичні основи літогенезу древніх осадових утворень. Можливий вплив накладених процесів, пов'язаних із дегазацією земної кори, на умови сучасного осадкоутворення розширює наші уявлення про внесок ендегенної речовини в океанічну седиментацію і гідрохімічну обстановку океану. Накладені процеси супроводжуються еманациями вуглеводнів і можуть бути пов'язані з такими компонентами «холодного дихання» земної кори, з якими вивчається низка рудних і нерудних елементів [10–12].

Перший науковий напрям — «глибинні флюїди та їх роль у формуванні родовищ корисних копалин та біопродуктивних зон», який започаткував Володимир Христофорович — ґрунтується на теоретичних розробках ІГН АН УРСР, пов'язаних з необхідністю освоєння районів розвитку серединних хребтів Атлантичного та Тихого океану, зокрема підводних гір і піднять у відкритому океані з метою гли-

боководного промислу морепродуктів. В.Х. Геворк'ян багато уваги приділяв застосуванню нових методів отримання морської геологічної інформації, для чого ним вперше використано в 1974 році населені глибоководні апарати, що дозволило поставити на новий рівень морські геологічні дослідження в УРСР. Для цього у відділі літології і корисних копалин, керівником якого був д-р геол.-мін. наук, проф. В.Х. Геворк'ян, було створено спеціалізований підрозділ методів підводних досліджень (1982), який трансформувався у відділ підводних геологічних досліджень (1989) [10—12]. Професор Геворк'ян В.Х. висуває та обґрунтовує нову концепцію — аседиментаційної трансформації і мобілізації осадових порід та відкладів за рахунок впливу на них глибинних флюїдів. Фундаментальні і прикладні напрацювання з цього напрямку висвітлені у монографічних роботах: «Фосфориты и фосфоритизированные породы Атлантического и Индийского океанов» (Київ, 1990 р.), «Геологические аспекты биологической продуктивности океана» (Мурманское книжное изд., 1990 р.) та інших опублікованих і неопублікованих наукових працях [2, 9].

Другий науковий напрям — «підводні морські геологічні дослідження», засновано В.Х. Геворк'яном із застосуванням підводних апаратів. Це дозволило вирішити низку дискусійних питань з проблем вивчення геології, геохімії та біопродуктивності Світового океану, що висвітлено в численних публікаціях, зокрема в монографії «Некоторые аспекты использования подводной техники с целью получения ландшафтно-геологической информации» (1986 р.) [7]. Професор Геворк'ян В.Х. — відомий підводний дослідник. За його плечима багато спусків на морське дно, на шельф та континентальний схил Чорного, Білого та Баренцевого морів, Атлантичного та Індійського океанів. Він є засновником школи акванавтів, створив лабораторію підводних морських досліджень. Багато уваги науковцем приділялося вирішенню технічних проблем безпеки підводних робіт, навігації, апаратурному забезпеченню, яку він разом з Г.А. Голованем висвітлив в науковій праці «Подводные обитаемые аппараты базы «Гидронавт» (тактико-технические данные, опыт использования для решения научных и практических задач) (1990 р.) [8].

Третій науковий напрям — геоекологічний. Морська геоекологія нині є синтезуючою наукою про море, яка з 90-х років ХХ ст. в Україні розвивається за геоекологічним і геохімічним напрямками [4—7, 12]. Дослідження з морської геоекології було започатковано і набуло розвитку у відділі сучасного морського седиментогенезу (О.Ю. Митропольський) та підводних морських геологічних досліджень (В.Х. Геворк'ян) Інституту геологічних наук НАН України.

Професійна діяльність В.Х. Геворк'яна як науковця пов'язана з виконанням численних державних фундаментальних та госпдоговірних проектів за літологічним, геохімічним та геоекологічним напрямками: «Изучение вещественного состава донных отложений экваториальной части Атлантического океана» (1963); «Изучение закономерностей и геологические исследования донных отложений, придонных и иловых вод Атлантического и Индийского океанов на основе абсолютной геохронологии и физико-химических методов исследования» (1978); «О методике применения подводных аппаратов для получения геологической информации» (1979); «Литолого-геохимические условия осадконакопления в Северной Атлантике, их применение для разработки рекомендаций целенаправленных рыбопоисковых работ» (1980); «Осадочные формации Атланти-

ческого и Индийского океанов» (1981); «Литолого-геохимическая обработка проб донных осадков, изверженных и метаморфических пород. Юго-восточная часть Тихого океана (хребет Наска)» (1984); «Литолого-геохимическая обработка проб осадков, изверженных и метаморфических пород и научная интерпретация результатов исследований» (1980—1985); «Донные отложения шельфовых районов северной части Черного моря и распределение в них органического вещества» (1987); «Разработать эколого-биоценологические основы марикультуры: оценить влияние марихозяйств на природные экосистемы, разработать методы применения искусственных рифов, искусственного апвеллинга (даунвеллинга) для экологической и рыбо-хозяйственной мелиорации прибрежных вод» (1988); «Литолого-геохимическая характеристика проб, условия осадконакопления и морфология подводных гор, поднятий Атлантического океана и сопредельных акваторий с целью разработки рыбо-хозяйственных рекомендаций» (1986—1990); «Геологическое строение, условия осадконакопления и биологическая продуктивность подводных гор и поднятий Мирового океана» (1986—1990); «Исследования выделений углеводов на дне северо-западной части Черного моря и их влияние на экологическую обстановку» (1992); «Разработка методов исследования обитаемой подводной техники для ландшафтного геоэкологического картирования» (1993); «Создание технологической основы и разработка прикладных методов использования спутниковых альтиметрических данных в области геологии, океанологии, геодезии» (1995); «The Geoid and the Sea Surface Topography by the ERS-1 Altimetr Data on the Black Sea Region» (1996); «Обработка и интерпретация спутниковых альтиметрических измерений для прогнозирования перспективных на углеводородное сырье структур шельфа и континентального склона украинского сектора Черного моря» (1996); «Вуглеводнева сировина» (1997); «Вивчення геологічної будови та особливостей літогенезу в окремих районах Світового океану 1993—1998 рр.» (1998); «Вивчення мінералого-геохімічних особливостей нижньокрейдових відкладів півдня України та виявлення їх потенційної рудоносності 1993—1997 рр.» (1998); «Геологічні аспекти біологічної продуктивності Світового океану» (1998) тощо.

Значну увагу В.Х. Геворк'ян у своїх дослідженнях приділяє питанням ролі органічної речовини в процесах аутигенного мінералоутворення, її значенню для формування горючих корисних копалин і для з'ясування більш загальних питань кругообігу вуглецю в біосфері Землі. На основі нових даних, отриманих вченим щодо розподілу вуглеводневої речовини в сучасних океанічних відкладах та вивержених породах, запропоновано нові шляхи вивчення проблеми генезису глибинних вуглеводнів, що дозволило оцінити перспективи нафтогазоносності глибоководних та шельфових районів Світового океану в цілому, та Чорного моря зокрема. Ним встановлено, що з процесами вуглеводневої дегазації пов'язане формування газогідратних товщ, які є потенційним джерелом екологічно чистої енергетичної сировини майбутнього.

На підґрунті досліджень професора В.Х. Геворк'яна встановлено, що вуглеводнева дегазація земної кори тісно пов'язана з життєдіяльністю вуглеводневопереробної мікрофлори, яка в процесі метаболізму забезпечує накопичення первинної біологічної продукції і формує райони підвищеної біопродуктивності, в тому числі поза зоною фотосинтезу. Виконаний аналіз кругообігу вуглецю та вуглеводнів дозволив В.Х. Геворк'яну у співавторстві з Ю.Г. Чугунним побудувати

непротирічну модель формування біопродуктивних зон, які утворюють єдину систему. Ним обґрунтовано економічну доцільність освоєння глибоководних біологічних ресурсів Світового океану [12].

Економічна криза в країні призводить до припинення фінансування Національної програми з морської геології. Наша держава практично втратила один із найпотужніших науково-дослідних флотів світу (станом на 1995 р.) і як наслідок, морська геологія до нині перебуває в стані стагнації [12]. На даний час є нагальна потреба відродження власного дослідного флоту, для чого професором В.Х. Геворк'яном розроблено модель відродження науково-дослідного флоту в Україні, орієнтовану на промислово-виробничий комплекс нашої держави. Цю проблему запропоновано В.Х. Геворк'яном та Ю.Г.Чугунним вирішити використовуючи середній морозильний траулер — заводу проекту 05025, який має високі морехідні якості, великий обсяг підпалубних приміщень, найширший комплекс ресурсозберігаючих заходів, сучасну енергетичну установку і пропульсивний комплекс та необхідний запас стійкості. Це дозволило б проектувати науково-дослідницькі судна на основі вже існуючих суден, вирішувати проблему забезпечення їх запчастинами та виконувати будь-який ремонт на вітчизняних заводах.

Професор Геворк'ян В.Х. створив школу морських геологів, ним підготовлено 11 кандидатів наук, його наукове керівництво відрізнялось високою відповідальністю, вимогливістю щодо професійної підготовки. Під його головуванням у разовій спеціалізованій Вченій раді Д. 26.162.04 ІГН НАН України відбувся захист першої докторської дисертаційної роботи за спеціальністю 04.00.23 — «історія геології», а саме — «Історія морських геологічних досліджень в Україні» (Половка С.Г., 2011) [10, 12]. Був заступником голови спеціалізованої Вченої ради ІГН НАН України з захисту докторських і кандидатських дисертацій за спеціальностями 04.00.10 — «геологія океанів і морів» та 04.00.21 — «літологія», багаторічний член Вченої ради Інституту геологічних наук. Активно дискутував і його принципове та високопрофесійне ставлення до робіт, що захищалися, завжди сприяло підвищенню рівня підготовки майбутніх кандидатів і докторів наук.

Професором В.Х. Геворк'яном опубліковано понад 400 друкованих праць, серед яких 12 монографій. Його наукові розробки добре відомі не лише в Україні, а також геологам Росії, Польщі, Болгарії, Угорщини, Норвегії, Сполучених Штатів Америки.

За значний доробок у розбудову теорії та практики геологічної науки в Україні Геологічна спільнота України високо оцінила наукові напрацювання В.Х. Геворк'яна. Він є лауреатом Державної премії в галузі науки і техніки за роботу «Регіональна океанологія: стан середовища та мінерально-сировинної бази Атлантичного, Індійського, Південного океанів та їх морів», академіком Української нафтогазової академії, нагороджений різними відзнаками держави [10—12].

В.Х. Геворк'ян займає гідне місце в когорті морських геологів України, його наукові доробки вирізняються актуальністю та науковою новизною і широко використовуються геологічною спільнотою.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабинець А.Є., Митропольський О. Ю. Десять років морських геологічних досліджень. *Вісник АН Української РСР*, 1972. № 11. С. 72—75.

2. Геворк'ян В. Х., Чугунный Ю.Г. Глибоководні геологічні дослідження Світового океану у світлі завдань Продовольчої програми. *Вісник АН Української РСР*, 1985. № 1. С. 42 — 49.
3. Геворк'ян В. Х., Митропольський О. Ю. Морська геологія в ІГН НАН України (історія становлення, пошуки, проблеми, нові наукові напрями та школи). *Геол. журн.*, 1996. № 1—2. С. 30—35.
4. Геворк'ян В. Х. Применение глубоководных подводных аппаратов для контроля и оценки экологической ситуации в районе нефте-газодобычи и трассы трубопроводов. *Міжнародний рік океану (проблеми, пошуки, здобутки)*. К.: Знання України, 2000. С. 13—26.
5. Геворк'ян В.Х., Вакарюк В.Т. Влияние хозяйственной деятельности на геоэкологию Азово-Черноморского бассейна. *Міжнародний рік океану (проблеми, пошуки, здобутки)*. К.: Знання України, 2000. С. 56—69.
6. Геворк'ян В. Х., Вакарюк В.Т. Мониторинг экологических катастроф и стихийных бедствий в Азово-Черноморском бассейне с помощью подводной техники. *Міжнародний рік океану (проблеми, пошуки, здобутки)*. К.: Знання України, 2000. С. 115—118.
7. Геворк'ян В. Х., Дмитренко А.И, Заферман М.Л. Некоторые аспекты использования подводной техники с целью получения ландшафтно-геологической информации. *Геол. журн.* 1986. 46, № 1. С. 100—109.
8. Геворк'ян В.Х, Головань Г.А. Подводные обитаемые аппараты базы «Гидронавт» (тактико-технические данные, опыт использования для решения научных и практических задач). 1990. (Препринт. АН УРСР, Ин-т геологических наук; 90).
9. Геворк'ян В. Х., Чугунный Ю. Г., Батурич Г. Н. Фосфориты и фосфоритизированные породы Атлантического и Индийского океанов. Киев: Наук. думка, 1990. 192 с.
10. Геворк'ян Владимир Христофорович. *Геол. и полезн. ископ. Мирового океана*. 2007. № 1. С. 91—92.
11. Половка С. Г. Сто морських геологів України. Київ: Умань: «Візаві». 2007. С. 53—55.
12. Половка С. Г. Історія морських геологічних досліджень: дис. ... д-ра геол. наук : 04.00.23 / Сергій Григорович Половка. Київ, 2011. 318 с.

Стаття надійшла 22.01.2018

С.Г. Половка, А.Д. Лаврик, Е.А. Половка, С.Н. Довбиш

ВЫДАЮЩИЙСЯ ИССЛЕДОВАТЕЛЬ МОРЕЙ
И ОКЕАНОВ — ГЕВОРК'ЯН ВЛАДИМИР ХРИСТОФОРОВИЧ
(К 85-тию со дня рождения)

В статье освещены основные вехи жизни и научные достижения украинского исследователя в области геологии океанов и морей доктора геолого-минералогических наук, профессора В.Х. Геворк'яна.

Ключевые слова: история морских исследований, научные направления, геология морей и океанов

S.G. Polovka, O.D. Lavryk, O.A. Polovka, S.M. Dovbysh

FAMOUS RESEARCHER OF THE SEAS
AND OCEANS — VLADIMIR GEVORKYAN
(To the 85-th anniversary)

The article covers the main landmarks of life and scientific developments of the Ukrainian researcher in the field of geology of the oceans and seas, Doctor of Geological and Mineralogical Sciences, Professor V. Kh. Gevorkyan.

Keywords: history of marine research, scientific directions, geology of seas and oceans